

УДК 929[ГАНКЕВИЧ:929 ВЕРЕЩИЦЬКИЙ]“18/19”

Ігор ЧОРНОВОЛ*доктор історичних наук,**старший науковий співробітник**Центру дослідження українсько-польських відносин**Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України**ORCID 0000-0002-1495-4417**ihorczornovol@yahoo.com**DOI: 10.33402/up.2018-11-73-77***БАТЬКИ, ДІТИ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ.****МИКОЛА ГАНКЕВИЧ І ГЕНРИК ВЕРЕЩИЦЬКИЙ**

Проблема ідентичності залишається найпопулярнішим напрямком історичних досліджень в Україні. Автор натомість пропонує підійти до проблеми ідентичності як поняття релятивного, бо не раз так траплялося, що особа вибирала собі ідентичність, незважаючи на походження.

У центрі уваги статті – ідентичність польського історика Генрика Верещицького (1898–1990). Його природній батько – Микола Ганкевич, лідер Української соціал-демократичної партії, а мати – єврейка Роза Альтенберг, донька власника книгарні у Львові. Незважаючи на своє походження, Генрик Верещицький став ні українським, ані єврейським, але видатним польським істориком. Після закінчення історичного факультету Львівського університету Г. Верещицький викладав історію у львівських гімназіях; 1930 р. з друку вийшла його перша книга «Австрія і повстання 1863 р.» Останні чотири передвоєнні літа працював на посаді кустоша Інституту Пілсудського у Варшаві. У вересні 1939 р. Г. Верещицький брав участь у боях за Варшаву, потрапив у полон і провів у фашистських концентраційних таборах п'ять років. Його мати, брат і сестра загинули в неволі. У післявоєнний час Г. Верещицький продовжив кар'єру історика: 1945–1947 рр. – співпрацівник Інституту національної пам'яті, 1947–1956 рр. – доцент Вроцлавського університету, 1956–1969 рр. – професор, згодом доктор honoris causa Ягйлонського університету. Увесь наклад його першої книги «Політична історія Польщі. 1864–1918» (1948) знищила цензура. Вказана книга (в Польщі вперше перевидана 1990 р.), а також його «Історія Австрії», «Під берлом Габсбургів» увійшли до золотого фонду польської історіографії.

Ключові слова: соціалізм у Галичині, польська історіографія, Роза Альтенберг, Микола Ганкевич, Генрик Верещицький.

Наратив міжнаціональних стосунків у Львові загальновідомий: євреї, поляки та українці фактично творили замкнуті «гетто» й цікавилися справами сусідів лише зрідка. Однак на персональному рівні чи на рівні мікроісторії (як сказав би

фаховий історик) чинник «гетто» спрацьовував не завжди. Більшу рацію мав сіоніст Єгошуа Тон, який у спогадах розповів таку притчу про львівського єврея: «Я знаю дві істини напевно, третя ж – непевна. Я знаю, що залишусь євреєм, і знаю, що мої внуки та правнуки будуть християнами. Що я не знаю, це ким стане мій син»¹. Сказане доводить також історія Генрика Верещицького – видатного польського історика, книга якого «Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe» (вперше видана 1975 р. і перевидана 1986 р.) для мого покоління фактично стала дороговказом для історичних досліджень Галичини. Взявши її до рук на початку 1990-х, я й не здогадувався про складні переплетіння долі її автора.

Генрик народився 13 грудня 1898 р. у Львові. Під час першої світової війни вступив до легіонів Й. Пілсудського, брав також участь у польсько-українській і більшовицько-польській війнах. Член ППС (Польської соціалістичної партії) у 1922–1935 рр.

Після закінчення історичного факультету Львівського університету Г. Верещицький викладав історію у львівських гімназіях; 1930 р. з друку вийшла його перша книга «Австрія і повстання 1863 р.». Останні чотири передвоєнні літа працював на посаді кустоша Інституту Пілсудського у Варшаві. 1939 р. Г. Верещицький брав участь у боях за Варшаву, потрапив у полон і провів у фашистських концентраційних таборах п'ять років. Його мати, брат і сестра загинули в неволі.

У післявоєнний час Г. Верещицький продовжив кар'єру історика. 1945–1947 рр. – співпрацівник Інституту національної пам'яті, 1947–1956 рр. – доцент Вроцлавського університету, 1956–1969 рр. – професор, згодом доктор *honoris causa* Ягайлонського університету. Увесь наклад його першої гучної книги «Політична історія Польщі. 1864–1918» (1948) знищила цензура. Ця книга (в Польщі вперше перевидана 1990 р.), а також його «Історія Австрії», «Під берлом Габсбургів» увійшли до золотого фонду польської історіографії².

Мати Г. Верещицького Роза Альтенберг, хоч походила зі славного єврейського роду львівських книгарів, виховала сина в польському патріотичному дусі. Спочатку він носив прізвище її чоловіка – Форціммер. Але 1923 р. він змінив його на «Верещицький» – від річки Верещиця (притока Дністра, пливе по Львівщині), де відбувся пам'ятний йому бій з більшовиками. Чому? Тому що природнім батьком видатного польського історика був український соціаліст Микола Ганкевич. «Він не був жонатий, – згадував про М. Ганкевича Кирило Трильовський, – але дуже любив жінку адвоката доктора Ціммермана (має бути Форціммера – І. Ч.), дочку відомого львівського книгаря Альтенберга. А що те кохання було взаємним, то з великого жалю за втраченим подружнім щастям доктор Ціммерман виїхав до Америки і там, мабуть, заснував польську книгарню»³.

З нарису Ірини Котлобулатової про львівські книгарні дізнаємося, що Йосиф Форціммер спочатку провадив книгарню на пл. Маріяцькій, 4 (тепер – площа

¹ Mendelson E. From Assimilation to Zionism in Lvov: The Case of Alfred Nossig. *Slavonic and East European Review* 49 (October, 1971). P. 522.

² Orman E., Cetnarowicz A., red., Henryk Wereszycki (1898–1990). *Historia w życiu historyka*. Kraków, 2001.

³ Трильовський К. З мого життя. Київ; Едмонтон; Торонто, 1999. С. 106.

А. Міцкевича) разом з рідним братом Розалії Альфредом Альтенбергом. Проте стосунки між компаньйонами були напружені. Врешті 1907 р. Й. Форціммер відступив свою частку А. Альтенбергові, а наступного року, розірвавши шлюб із його сестрою, виїхав до Америки. У Нью-Йорку Й. Форціммер відкрив склад польської книги «The Polish Importing Co». 1913 р. він приїжджав до Варшави, де успішно розповсюдив акції своєї американської фірми серед польських книгарів. Серед тих, хто придбав акції, був також А. Альтенберг⁴.

Микола Ганкевич народився 16 травня 1867 р. у сім'ї пароха Снятина (тепер – районний центр Івано-Франківської обл.) гербу «Абданк». Після закінчення тернопільської гімназії студіював українську літературу, історію й філософію у Львівському університеті, згодом перейшов на право. Хоч студії не закінчив, але згодом провадив львівську адвокатську канцелярію Костя Левицького й працював на посаді урядника львівської «Каси хорих».

М. Ганкевич був членом Русько-Української радикальної партії від самого початку її існування (1890). В середині РУРП змагалися три течії: продрагоманівські ортодокси, марксисти і націонал-радикали. Складність взаємовідносин радикалів з їхніми найближчими ідейними союзниками Польською соціал-демократичною партією Галичини й Сілезії (ППСДГС) та австрійською соціал-демократією, як і внутрішні чвари, прискорили процес відмежування від радикалів марксистів. 1897 р. у Львові М. Ганкевич розпочав видавати газету «Robitnyk» (латинкою), яка оголосила про утворення Української соціально-демократичної партії. Її ініціаторами були українці з ППСДГС. Однак вийшло всього шість номерів, а після виборчої кампанії до австрійського парламенту ця організація не виявляла ознак існування. Фактично УСДП заснували радикали-марксисты на конференції 17 вересня 1899 р. у Львові після марних намагань перетворити радикальну партію в соціал-демократичну. Спочатку УСДП не мала фіксованого членства – як уся австрійська соціал-демократія. Її перший з'їзд відбувся лише 1903 р. Партія була автономною складовою Австрійської соціал-демократичної партії⁵.

Володимир Темницький згадував: «Микола Ганкевич був у першу чергу практичним соціалістичним політиком, блискучим, переконуючим публіцистом та натхненним пориваючим промовцем»⁶. Як і всі інші політики тієї доби, М. Ганкевич також трудився на ниві журналістики, у 1900–1907 рр. – головний редактор львівського часопису «Воля» (офіційний орган УСДП).

Послідовний марксист, М. Ганкевич відзначався послідовним інтернаціоналізмом. Прикметно, що очолюючи УСДП, він водночас очолював Львівський міський комітет ППСДГС, редакцію соціалістичної газети «Głos» і разом з Семеном Вітиком входив до керівного заряду ППСДГС. УСДП уникала закладання власних первинних організацій (першу первинну організацію – львівську – засновано аж 1907 р.), партія була маловпливова; один із сучасників М. Ганкевича навіть назвав її «формою без змісту».

⁴ Котлобулатова І. Книгарі та книгарні в минулому Львова. Львів, 2005. С. 134.

⁵ Див.: Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія. 1899–1918. Івано-Франківськ, 1997.

⁶ Див.: Темницький В. Микола Ганкевич. Львів, 1931.

М. Ганкевич скептично ставився до перспектив українського національного руху в Наддніпрянській Україні, а зазбручанців вважав безнадійно зросійщеними. Був переконаний, що галичанам варто орієнтуватися на спілку з польськими соціалістами, з якими набагато легше домовитися на предмет Самостійної України, ніж із наддніпрянцями, а тим більше росіянами. Член Головної Української ради у 1914–1917 рр. і віце-президент Загальної Української ради у Відні 1915 р.

Польсько-українська війна справила на М. Ганкевича гнітюче враження, тому до будівництва ЗУНР він відношення не мав. Прийняв натомість від польської влади мандат тимчасової міської ради Львова. На засіданні 25 листопада відзначився промовою за Самостійну Україну. Проте вже в лютому 1919 р. він склав мандат, охарактеризувавши тимчасову міську раду як «пережитий, перестарілий міський режим, як пережите панування дотеперішньої львівської олігархії». 29 грудня 1921 р. управа УСДП ухвалила виключити М. Ганкевича з партії. Утім, у зв'язку з переходом на комуністичну платформу 1923 р. партія фактично поставила себе поза законом і припинила діяльність.

М. Ганкевич продовжив співпрацювати з польськими соціалістами, незмінно виступав на львівських першотравневих вічах з промовами українською. До відновленої 1928 р. УСДП не повернувся. Помер 31 липня 1931 р. у Львові й був похований з великими почестями під прапорами УСДП і ППС (Польська соціалістична партія).

Як склалися стосунки між батьком та сином – ми не знаємо. Проте спільні риси світоглядів М. Ганкевича й Г.Верещицького дають підстави здогадуватися, що батько таки справив певний вплив на сина. Фрагменти книг Г. Верещицького про український національний рух свідчать про те, що їх автор знав ці проблеми «з нутра», так би мовити; обоє були переконані соціалісти, обох постійно критикували за водночас космополітизм і націоналізм – мало ймовірно, що це просте співпадіння.

Г. Верещицький помер 27 лютого 1990 р. у Кракові у віці 92 років.

REFERENCES

Kotlobulatova, I. (2005). *Knyhari ta knyharni v mynulomu Lvova*, Lviv [in Ukrainian].

Mendelson, E. (1971, October) From Assimilation to Zionism in Lvov: The Case of Alfred Nossig. *Slavonic and East European Review*, 49 [in English].

Orman, E., Cetnarowicz, A. (Ed.). (2001). *Henryk Wereszycki (1898–1990). Historia w życiu historyka*. Kraków [in Polish].

Temnyćky, V. (1931). *Mykola Hankevyč*. Lviv [in Ukrainian].

Trylovsky, K. (1999). *Z moho žyttia*. Kyiv; Edmonton; Toronto [in Ukrainian].

Žernoklejev, O. (1997). *Ukrainška Social-Demokratyčna Partija*. Ivano-Farankivšk [in Ukrainian].

Ihor ČORNOVOL. Fathers, Sons, and Identity in the Galicia. Mykola Hankevyč and Henryk Wereszycki

The author approached the problem of national identity – the most popular topic among Ukrainian scholars still – in the terms of relativism. Despite the ancestry, a person might choose other identity in Ukraine.

The article focuses on biography of Henryk Wereszycki (1898–1990), a Polish historian. His natural father Mykola Hankevyč was a leader of the Ukrainian Social-Democratic Party, mother was Rosa Altenberg, a daughter of a Jewish book trader. Contrary to his parents, Henryk became neither Ukrainian, nor Jewish but a prominent Polish historian.

After graduating from the Faculty of History of Lviv University, H. Vereshytskyi taught history at Lviv gymnasiums. In 1930 was published his first book «Austria and the 1863 Uprising». For the last four pre-war summers he worked as a librarian at the Pilsudski Institute in Warsaw. In September 1939, H. Vereshytskyi participated in the fighting for Warsaw, was captured and spent five years in fascist concentration camps. His mother, brother and sister were died in captivity. In the postwar period G. Vereshytsky continued his career as a historian. From 1945 to 1947 he worked in the Institute of National Memory, 1947–1956 – docent of Wrocław University, 1956–1969 – Professor, later is a Doctor of Jagiellonian University. The entire edition of his first book «The Political History of Poland. 1864–1918» (1948) was destroyed by censorship. This book (first reprinted in Poland in 1990), as well as his «History of Austria» and «Under the Habsburgs» were included in the gold fund of Polish historiography.

Keywords: socialism in Galicia, Polish historiography, Rozalia Altenberg, Mykola Hankevych, Henryk Vereshytskyi.